

УДК 378.015

І. С. Котенєва

ПРО ДІАГНОСТИКУ ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У сучасному українському соціумі намітився перехід до зміцнення основ державності, відродження культурно-історичних традицій та їх сталого розвитку. У цих умовах особливу значимість здобуває завдання консолідації суспільства на основі демократичних цінностей, громадянськості та патріотизму.

Патріотизм, як моральне почуття й сукупність соціально-політичних відносин є потужним соціумом, необхідною умовою для захисту національних інтересів, для досягнення успіху в міжнародній конкуренції, для збереження й зміцнення української цивілізації. Саме тому, сьогодні майбутнє України залежить від ступеня готовності молодих поколінь до гідних відповідей на історичні виклики, готовності до захисту інтересів своєї держави. Із цієї причини система патріотичного виховання, що має міцні, перевірені часом традиції, потребує вдосконалювання, відповідно до нових реалій [4; 5].

Мета статті – охарактеризувати діагностику патріотичної вихованості студентської молоді сучасного вишу.

Патріотичне виховання являє собою складну керовану систему, що включає різноманіття взаємозалежних між собою елементів, внутрішніх стійких зв'язків і відносин об'єктивного й суб'єктивного характеру, а також підсистеми змістовного, організаційного й методичного плану. Система патріотичного виховання передбачає формування і розвиток соціально значимих цінностей, громадянськості й патріотизму в процесі виховання й навчання в вищих навчальних закладах усіх типів і видів; масову патріотичну роботу, що зорганізується й здійснюється державними структурами, суспільними рухами й організаціями; діяльність засобів масової інформації, наукових і інших організацій, творчих союзів, спрямованих на розгляд і висвітлення проблем патріотичного виховання, на формування й розвиток особистості громадянина й захисника Батьківщини [1].

Таке трактування патріотизму веде до розуміння патріотичного виховання, як цілісного комплексу принципів, методів, засобів і форм виховних впливів і взаємовпливів. Враховуючи специфіку навчально-виховного процесу сучасного ВНЗ, систему ідеалів і цінностей, патріотичне виховання студентської молоді можна уявити, як сукупність двох взаємопов'язаних підсистем. Це ідеали та цінності, які мають національний та загальнолюдських характер і пов'язані з національно-історичними традиціями та звичаями українського народу та, такі, що зумовлені статусом студентів, як соціальної групи.

Сучасні наукові засади організації патріотичного виховання студентської молоді у ВНЗ вимагають урахування рівня їхньої патріотичної вихованості.

У дослідженні рівня патріотичної вихованості молоді сьогодні науковці приділяють увагу таким аспектам: розуміння та усвідомлення особистістю понять «патріот» та «патріотизм»; прояв патріотичних почуттів у ставленні до української мови, історії та культури українського народу, взагалі до держави, відповідальне ставлення до майбутнього фаху. Саме тому, рівень патріотичної вихованості студентської молоді варто розглядати як системну характеристику особистості, в якій відображена наявність і ступінь сформованості відповідних якостей, звичок поведінки [1; 2; 3].

Сучасні науковці патріотичну вихованість визначають за допомогою критеріїв, показників та ознак. Слушною є позиція В. Фарфоровського, який серед критеріїв патріотичної вихованості виділяє ступінь засвоєння традицій народу, участь у патріотичній діяльності як показник ставлення до Вітчизни, готовності до її захисту, військової служби. Та дослідження В. Шахненко, в яких в якості параметрів виміру патріотичної вихованості визначається понятійний рівень патріотизму, спрямованість особистості, її моральні якості, характеристика діяльності. Цікавою є позиція Л. Мозгової, яка до основних критеріїв патріотичної вихованості відносить патріотичні почуття, знання, діяльність і ставлення особистості та М. Монахова, який узагальненими критеріями патріотичної вихованості вважає певні якості особистості [7].

Розробка й практичне використання критеріїв та показників патріотичної вихованості студентської молоді необхідне:

по-перше, для вивчення, аналізу й оцінки реального стану роботи з патріотичного виховання;

по-друге, для подальшого розвитку науково-теоретичних і методичних основ патріотичного виховання;

по-третє, для визначення й обґрунтування діючих напрямків, форм, методів, засобів, технологій, реалізація яких сприяє підвищенню ефективності й досягненню більш високих результатів у патріотичному вихованні студентської молоді [1].

Таким чином, проблема критеріїв є не тільки й не стільки теоретичною, скільки практичною, оскільки без неї неможливо правильно орієнтуватися в процесі виконання завдань по патріотичному вихованню й особливо в оцінці його конкретних результатів.

Критерій у науковій літературі визначається як ознака, на підставі якої виробляється оцінка, судження. У теорії і практиці педагогічної освіти існують загальні вимоги до виділення й обґрунтування критеріїв. Відповідно до них, критерії повинні: відображувати основні закономірності формування особистості; установлювати зв'язок між усіма компонентами досліджуваної системи; якісні показники повинні

виступати в єдності з кількісними; критерії повинні по можливості охоплювати основні види педагогічної діяльності. Кожен критерій характеризується декількома показниками.

При цьому необхідно брати до уваги й той факт, що поняття «критерій» за своїм обсягом ширше, ніж поняття «показник» і що останній входить до нього як складова частина та є компонентом критерію. Показник як компонент критерію служить типовим та конкретним виявленням сутності якостей процесу чи явища, який підлягає вивченню. Разом із тим, пріоритет належить тим показникам, які характеризують виявлення якості [8].

Виступаючи в ролі мірила, норми, критерій служить свого роду зразком, еталоном, що виражає рівень досліджуваного явища, процесу, устанавлює ступінь його відповідності, наближення до норми, ідеалу.

Методологічною основою для визначення критеріїв оцінки результатів роботи з патріотичного виховання студентської молоді служить діяльність, як процес формування патріотизму у свідомості, цінностях, діях, учинках і поведінці особистості. При цьому діяльнісна сторона даного процесу, тобто реальні дії й практичні справи виступають як критерій і реалізованість свідомості (потреб, інтересів, мотивів, цілей). Діалектикою співвідношення цих двох найбільш важливих компонентів – свідомості й діяльності й обумовлюються встановлення основних критеріїв оцінки результатів роботи з патріотичного виховання, суб'єкт-об'єктний взаємозв'язок між ними. Це дозволяє певні сторони індивідуальної, групової або суспільної свідомості розглядати як основу для виділення критеріїв патріотичного виховання. Тому велике значення серед критеріїв і показників результатів роботи з патріотичного виховання студентської молоді мають не тільки певні цінності, інтереси, позиції, принципи, цілі, установки, специфічні ознаки і якісні характеристики особистості, але й, що особливо важливо, їхня реалізація в дійсності, реальний прояв у практиці патріотично спрямованої діяльності.

Аналіз досліджень, тією чи іншою мірою пов'язаних з розглядом даної проблеми свідчить, що серед основних критеріїв, що характеризують результати виховання, у тому числі роботи з патріотичного виховання, виділяються:

по-перше, критерій, у якому центральне місце займає патріотична свідомість, що включає різні компоненти (патріотичні знання, почуття, погляди, переконання, цінності, мотивацію, орієнтації, ідеали і т.д.);

по-друге, діяльнісний, результативний критерій, що виражається головним чином у безпосередньому прояві активності, найважливіших якостей, властивостей поведінки, конкретних дій особистості, що характеризують патріотичну спрямованість, й представляють реальний внесок у виконання боргу перед Батьківщиною, гідне служіння їй.

Перший критерій, пов'язаний з різними компонентами свідомості, духовного миру особистості має переважно суб'єктивну основу в особі

людського фактора. Другому критерію, навпаки, головним чином властива об'єктивна основа.

Отже, стосовно оцінки патріотичного виховання студентської молоді критерій – це сукупність ознак його основних характеристик, параметрів, ступінь їх виразності або рівень розвитку. Виведення критеріїв у значній мірі ґрунтується на аналізі характерних рис, особливостей патріотичного виховання як ефективної діяльності, у якій реалізуються пропоновані до неї вимоги. Чим повніше відбивають критерії ці вимоги, тим більш вони об'єктивні.

Критерії повинні відповідати наступним методологічним вимогам:

- бути інструментом визначення реальних результатів роботи з патріотичного виховання студентської молоді;
- забезпечувати відповідність оцінки результатів роботи з патріотичного виховання з його реальним станом;
- об'єктивно оцінювати суб'єктивну сторону діяльності з патріотичного виховання.

Цілісне розуміння критеріїв роботи з патріотичного виховання в їхній сукупності ґрунтується на принципі єдності патріотичної свідомості й патріотичної діяльності. Цей принцип – інтегруючий відносно основних критеріїв, які поєднуються в єдину систему й можуть бути представлені в одному узагальненому критерії. У ньому в концентрованому виді втримуються як пропоновані до нього вимоги, так і найважливіші сторони, компоненти патріотичної свідомості й патріотично спрямованої діяльності, які також співвідносяться із цими вимогами й оцінюються залежно від ступеня відповідності їм за допомогою критеріїв і показників.

Інтегративний критерій патріотичного виховання представляє собою сукупність основних ознак показників, що розкривають істотні моменти, параметри, що характеризують його як процес, тобто ті способи, фактори, умови, за рахунок використання яких забезпечується найбільш повна реалізація можливостей цієї діяльності. Із цього випливає, що, будучи одним з компонентів критерію, та або інша ознака, показник роботи з патріотичного виховання, виступає як конкретний і типовий прояв його істотних сторін. Можна стверджувати, що існує зв'язок між критеріями роботи з патріотичного виховання, його змістом, істотними сторонами діяльності й кінцевим результатом. Тому, щоб відповідати своєму призначенню, критерії роботи з патріотичного виховання, якщо мати на увазі їх змістовний аспект, повинні значною мірою розкривати, характеризувати, виражати його сутність і специфіку й у той же час бути орієнтованими, націленими на бажані результати.

Результати патріотичного виховання, що співвідносяться з об'єктивно заданими параметрами цієї діяльності є визначальними для виведення й формулювання конкретних критеріїв. Ґрунтуючись на цьому висновку, а також на попередньому аналізі єдності й взаємозв'язку патріотичної свідомості й патріотичної діяльності, у тому числі в плані

досягнення й прояву реальних результатів, можна констатувати, що критерії роботи з патріотичного виховання диференціюються на дві групи.

До першої групи входять критерії, що відбивають процес роботи з патріотичного виховання, діяльність, спрямовану на формування і розвиток патріотизму в студентській молоді. Вони характеризуються конкретними параметрами, відповідними до кінцевих результатів.

У другу групу входять критерії, що оцінюють найважливіші сторони, властивості, якість конкретної особистості або соціальної групи, що є результатом роботи з розвитку в них патріотичної свідомості, готовності й здатності гідного служіння Батьківщині.

Основними критеріями першої групи є:

- **цільовий** – визначає готовність суб'єктів патріотичного виховання правильно визначати й творчо вирішувати його завдання, знаходити конкретні шляхи підвищення ефективності цієї діяльності по досягненню бажаного результату;
- **результативний** – визначає дієвість роботи з патріотичного виховання в плані забезпечення реального впливу її суб'єктів на свідомість особистості, внаслідок чого в діяльності й поведінці суб'єктів відбуваються конкретні позитивні зміни, які характеризуються зростанням самореалізації на благо Батьківщини.

Ці критерії й показники є у своїй сукупності основою для визначення результатів ефективності роботи з патріотичного виховання.

За допомогою даних критеріїв результати роботи з патріотичного виховання студентської молоді можуть бути визначено трьома основними способами:

а) за кінцевим результатом патріотичного виховання (визначення ефективності даної діяльності в плані реалізації взаємодії між її суб'єктами й об'єктом);

б) по конкретних особливостях роботи з патріотичного виховання з погляду оптимального використання в процесі цієї діяльності відповідних засобів, форм, методів для розв'язання тих або інших соціально-педагогічних завдань;

в) вивченням, фіксуванням (за певними показниками) тих змін, що реально проявляються, які відбулися або відбуваються в особистості як в об'єкті патріотичного виховання в результаті його здійснення.

Таким чином, критерії й показники роботи з патріотичного виховання дозволяють визначити не тільки дану діяльність у цілому, але й окремі її сторони. Не тільки її результат, але й процес його досягнення. Не тільки зусилля суб'єкта, але й їх реалізацію, втілену в об'єкті.

Основними критеріями другої групи виступають:

- **когнітивний** – визначає, рівень розвитку патріотично орієнтованих знань, уявлень, що є основою розуміння патріотизму й цілісного самовизначення особистості, як суб'єкта соціально значимої діяльності, здійснюваної на благо Батьківщини;

- світоглядно-ціннісний – характеризує ступінь сформованості системи поглядів, переконань, принципів, заснованих на усвідомленні найважливіших проблем, цінностей, пріоритетів, інтересів суспільства й держави, що дозволяють усвідомити роль, місце й значення особистості, в розвитку патріотизму, у посиленні його позитивного впливу на всі сторони життя й діяльності;

- мотиваційний – характеризує рівень патріотичної спрямованості особистості її орієнтацій, мети, установки, обумовлений духовно-моральними й соціально значимими потребами й інтересами, вищими спонуканнями й устремліннями, іншими компонентами, що формують цілепокладання суб'єкта як громадянина – патріота Батьківщини;

- поведінковий – визначає готовність особистості до повноцінної самореалізації в якості громадянина – патріота Батьківщини в одній або декількох сферах соціально значимої діяльності.

Показниками критеріїв другої групи є: когнітивний, світоглядно-ціннісний, мотиваційний, поведінковий.

Когнітивний: знання власної історії (родини, роду, прізвища) на тлі знання вітчизняного історико-культурного процесу; знання про «малу батьківщину» (рідний край: історія, культура, традиції, досягнення, проблеми й ін.); знання про свою Батьківщину, її історію, культуру, етнос, героїчні здійснення, досягнення, проблеми та ін.; розуміння сутності й особливостей українського патріотизму; знання змісту таких понять і категорій, як «Батьківщина», «патріотизм», «патріот», «борг», «служіння Батьківщині», «національні інтереси», «захист Батьківщини» і ін.; розуміння ролі, місця й значення України у світовій цивілізації, самобутності й унікальності нашої держави, що має свій шлях в історії людства; здатність до аналізу процесів і явищ, проблем і протиріч, властивих суспільству й державі, розуміння їх причин і шляхів розв'язання в інтересах динамічного розвитку України.

Світоглядно-ціннісний: осмислення Батьківщини як вищої соціально значимої, духовної історичної й інтегрованої цінності; усвідомлення нерозривності з Батьківщиною, нерозривної причетності з тим, що її становить (природа, історія, мова, культура, національна приналежність, родовід, релігія, територія, менталітет і ін.); гордість за приналежність до історії, традицій, культури, героїчних здійснень і досягнень Батьківщини; пріоритетність цінностей і інтересів Батьківщини перед індивідуальними, сімейними, груповими, корпоративними, національними, політичними й ін.; осмислення своєї ролі й місця в житті суспільства, держави й долі Батьківщини (соціально-ціннісне самовизначення); переконання в необхідності захисту національних інтересів України, її незалежності, цілісності й суверенітету, відродження її сили й могутності.

Мотиваційний: потреба в пізнанні історичного минулого й сучасного етапу розвитку суверенної держави Україна; прояв стійкого інтересу до історії України, до проблем і особливостей розвитку

сучасного суспільства й держави; наявність патріотичних ідеалів, духовних, моральних і культурних зразків як регуляторів життєдіяльності особистості; позитивне відношення й інтерес до Збройних Сил України, інших військових формувань, бажання виконати цивільний і військовий борг по захисту Батьківщини; прояв значенневих, ціннісних мотивів життєдіяльності по будівництву й захисту Батьківщини; наявність досвіду патріотичної мотивації в соціально значимих видах діяльності; дотримання патріотичних принципів у поведінці, прояв цивільної й патріотичної позиції.

Поведінковий: готовність до особистої участі у творчій діяльності на благо Батьківщини й її захисту; сукупність навичок, умінь, якостей, необхідних для реалізації функції захисту Батьківщини в одній зі сфер життя суспільства, держави; соціальна активність особистості, як суб'єкта патріотичної діяльності; самореалізація як суб'єкта патріотичної діяльності в одній або декількох сферах суспільного й державного життя; реальний внесок у розвиток і зміцнення України в одній або (декількох) сферах соціально значимої діяльності; відстоювання й твердження патріотизму як життєво важливого принципу в боротьбі з космополітизмом, маргінальністю, з його деформаціями й перекрученнями.

Перші три критерії й відповідні їм показники, які відносяться до другої групи, мають суб'єктивну основу, оскільки всі вони є вираженням, головним чином, морально-психологічних властивостей особистості.

Кінцеві результати роботи з патріотичного виховання проявляються в поведінці й діяльності особистості. Тому основним критерієм, що найбільш об'єктивно визначає реальні результати цієї діяльності, є поведінковий. Ці результати визначаються, по-перше, ступенем готовності особистості до виконання тієї або іншої патріотичної місії й, по-друге, досягнутими в процесі її здійснення конкретними підсумками, вимірюваними відповідними показниками [7].

Узагальнюючи розгляд критеріїв першої й другої груп можна констатувати наступне:

по-перше, усі критерії й показники взаємозалежні й взаємообумовлені. Велике значення має облік їх співвідношення один до одного в складі утвореної ними певної сукупності. Завдяки їх інтегрованості вони можуть використовуватися комплексно, як єдине ціле;

по-друге, у зв'язку з тим, що робота з патріотичного виховання характеризується складною внутрішньою структурою, що включає в себе цілу сукупність різних компонентів, чи навряд правомірно обмежуватися лише одним або декількома невзаємопов'язаними між собою критеріями. Тому більш доцільно говорити про оптимальну сукупність ряду узагальнених критеріїв, яка доповнюється складеними елементами, що конкретизують їх (показниками);

по-третє, стрижневою ознакою кожного критерію повинна бути повна й точна відповідність національним інтересам, що пов'язані з

забезпеченням вищих соціально значимих функцій в ім'я відродження цілісності й незалежності України, як суверенної держави, її найважливіших сфер життєдіяльності, що визначають цивілізований спосіб життя всіх громадян.

Таким чином, запропоновані групи критеріїв і показників для комплексної оцінки роботи з патріотичного виховання студентської молоді у ВНЗ можуть розглядатися як системне утворення. Застосування їх у комплексі дозволяє найбільше об'єктивно й конкретно оцінювати ефективність і результативність діяльності сучасного ВНЗ з патріотичного виховання студентської молоді в цілому, а також стосовно до окремої особистості.

Список використаної літератури

- 1. Абрамчук О. В.** Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів: [монографія] / О. Абрамчук, М. Фіцула. – Вінниця : УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2008. – 137 с.
- 2. Бех І. Д.** Патріотичне виховання дітей та молоді / І. Бех, К. Чорна // Позашкілля. – 2011. – №10. – С. 9–16.
- 3. Дубина М.** Виховання учнів і студентів Українського патріотизму / М. Дубина, Ю. Руденко. – К. : ТОВ «Експрес-Поліграф», 2010. – 400 с.
- 4. Концепція** Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 роки [Електронний ресурс] : схвалено рішенням колегії М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 31.05.2012 № 6/1-21. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/collegium-of-theministry/119/122>.
- 5. Концепція** національно-патріотичного виховання дітей та молоді : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. №641 / [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/aboutministry/normative>.
- 6. Майборода О. М.** Проблема формування нової ідентичності української нації / О. М. Майборода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rdu-old.narod.ru/fbook_1/strat_2.htm.
- 7. Монахов Н. И.** Изучение эффективности воспитания: теория и методика : (опыт эксперимент. исслед.) / Н. И. Монахов. – М. : Педагогика, 1981. – 69 с.
- 8. Петронговський Р.** Теорія і практика формування патріотизму старшокласників: [монографія] / Р. Петронговський / За ред. М. Левківського. – Житомир : Полісся, 2003. – 192 с.

Котенєва І. С. Про діагностику патріотичної вихованості студентської молоді

У статті розглянуто особливості роботи сучасного вишу з патріотичного виховання студентської молоді, на підґрунті якого визначено необхідність діагностики патріотичної вихованості. Обґрунтована необхідність розробки й практичного використання критеріїв та показників патріотичної вихованості студентів.

Визначено методологічну основу та методологічні вимоги щодо оцінки результатів роботи з патріотичного виховання.

Наведено класифікацію критеріїв патріотичної вихованості студентів. Групи критеріїв і показників для комплексної оцінки роботи з патріотичного виховання у ВНЗ, які розглянуто як системне утворення. Схарактеризовано кожний критерій через сукупність показників, які дозволяють об'єктивно й конкретно оцінювати ефективність і результативність діяльності сучасного ВНЗ з патріотичного виховання студентської молоді в цілому, а також стосовно до окремої особистості.

Представлено сутнісні характеристики інтегративного критерію патріотичного виховання студентської молоді на сучасному етапі.

Ключові слова: патріотичне виховання, виховання студентської молоді, патріотична вихованість, критерії та показники патріотичної вихованості.

Котенева И. С. О диагностике патриотической воспитанности студенческой молодежи

В статье рассмотрены особенности работы современного высшего учебного заведения по патриотическому воспитанию студенческой молодежи, на основе которого определена необходимость диагностики патриотической воспитанности. Обоснована необходимость разработки и практического использования критериев и показателей патриотической воспитанности студентов. Даны определения основных понятий.

Определена методологическая основа и методологические требования относительно оценки результатов работы по патриотическому воспитанию.

Приведена классификация критериев патриотической воспитанности студентов. Выделены группы критериев и показателей для комплексной оценки работы по патриотическому воспитанию в вузе, которые рассмотрены как системное образование. В первую группу входят критерии, которые отражают процесс работы по патриотическому воспитанию направленную на формирование и развитие патриотизма у молодежи. Во вторую группу входят критерии, которые оценивают свойства и качества конкретной личности, что является результатом работы по развитию у них патриотического сознания, готовности и способности достойного служения Родине.

Детально охарактеризован каждый критерий через совокупность показателей, которые позволяют объективно и конкретно оценивать эффективность и результативность работы современного высшего учебного заведения по патриотическому воспитанию студенческой молодежи как в целом, а так и конкретно каждой отдельной личности.

Представлены сущностные характеристики интегративного критерия патриотической воспитанности студенческой молодежи на современном этапе.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, воспитание студенческой молодежи, патриотическая воспитанность, критерии и показатели патриотической воспитанности.

Koteneva I. About Diagnostics of Patriotic Good Breeding of Student's Youth

In the article features of work of the modern higher educational institution on patriotic education of student's youth on which basis necessity of diagnostics of patriotic good breeding is defined are considered. Necessity of working out and practical use of criteria and indicators of patriotic good breeding of students is proved. Definitions of the basic concepts are given.

The methodological basis and methodological requirements concerning an estimation of results of work on patriotic education is defined.

Classification of criteria of patriotic good breeding of students is resulted. Groups of criteria and indicators for a complex assessment of works on patriotic education in high school which are considered as system formation are allocated. The first group includes criteria which reflect work process on patriotic education directed on formation and development of patriotism in youth. The second group includes criteria which estimate properties and qualities of the concrete person that grows out of work on development in them of patriotic consciousness, readiness and ability of worthy service to the Native land.

Each criterion through set of indicators which allow objectively and to estimate particularly efficiency and productivity of work of a modern higher educational institution on patriotic education of student's youth as a whole is in details characterised, and is concrete each separate person.

Intrinsic characteristics integrative criterion of patriotic good breeding of student's youth at the present stage are presented.

Key words: patriotic education, education of student's youth, patriotic good breeding, criteria and indicators of patriotic good breeding.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 378.036

Ю. М. Котенєва

**ОБГРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ ОСОБИСТОСТІ У ВНЗ**

Актуальність статті обумовлена сучасними змінами, що відбуваються в усіх сферах суспільства, які висувають на перше місце